

A close-up photograph of a woman's face, heavily adorned with colorful, shimmering makeup. Her eyes are a striking blue, and her lips are painted a vibrant red. The skin is covered in a mix of yellow, green, blue, and pink pigments, creating a textured, multi-colored effect. The lighting is soft, highlighting the texture of the makeup.

Ліза Елдрідж

ШІСНА КРАСА

ІСТОРИЯ МАКІЯЖУ

Пролог

Розмальоване обличчя

Під сучасне визначення косметики, за термінологією Управління продовольства і медикаментів США, підпадає все, що можна «втирати, лити, кропити чи прискати на людське тіло, тобто застосувати будь-яким чином... задля очищення, поліпшення вигляду та посилення привабливості, або для зміни зовнішності»¹. З огляду на це можна узагальнити, що люди ще з часів льодовикового періоду впливають на свою шкіру фарбами й оліями, мимохіть перетворюючи це на мистецтво. Що ж саме спонукає нас розмальовуватися?

Антропологи вважають, що фарбування обличчя й тіла на початках було формою захисту, камуфляжу, або ж стосувалося ритуалу. Вік червоної вохри (пігменту, що йому надає червонуватого відтінку мінерал гематит), значну кількість якої було

знайдено під час розкопок печер у Південній Африці, оцінюють як 100–125 тисяч років. Стіни цих печер не були розмальовані, тож археологи припускають, що вохру застосовували для розмальовування обличчя та тіла. «Доісторична косметика» – так називає знайдені залишки вохри Стівен Мітен, професор археології й антропології в університеті Редінга. Відомо, що розмальовування шкіри засвідчувало належність до племені, а також мало залякувати ворогів (наприклад, стародавні брити перед битвою розмальовували обличчя синім за допомогою фарби, виготовленої з листя вайди фарбувальної). Із часом фарба на обличчі стала асоціюватися з прикрашанням, соціальним статусом і збереженням молодості, а з вісімнадцятого століття макіяж тісно пов'язаний із модою.

Розмальовувати обличчя так само природно для людини, як їсти й спати.
Фотограф – Ірвін Пен. © Condé Nast. Vogue, листопад 1994

*«Доброму художникові достатньо трьох кольорів:
чорного, білого та червоного»*

ТИЦІАН

Якою б не була мотивація його робити, макіяж античності палав кольорами – це було неймовірно розмаїття пігментів, фарб, порошоків і паст, порівнянних із сучасними палітрами принаймні за яскравістю, якщо не за іншими показниками. Косметику не можна було просто піти й купити, коли заманеться: найчастіше її дбайливо виготовляли за складними рецептами. Нині в це важко повірити, проте лише впродовж останнього століттями ми почали розробляти й використовувати в косметиці відтінки, що не належали до античної палітри, поруч із такими її базовими кольорами, як червоний, зелений, чорний, жовтий, синій і білий. Усе необхідне для античної косметички було в природі. Такими інгредієнтами, як крейда, діоксид марганцю, карбон, лазурит, мідна руда, червона і жовта вохра, прикрашалися і розмальовувалися

всі й усюди – від аборигенів і папуаських племен Нової Гвінеї до ранніх цивілізацій Месопотамії та Єгипту. З огляду на це можна припустити, що розмальовувати обличчя так само природно для людини, як їсти й спати. Ця книжка – про найпершу косметику і, відповідно, про походження сучасного макіяжу, про те, як багато наша нинішня косметика запозичила від фарб і пігментів минулого.

Історія макіяжу – це надзвичайно широка тема, вона охоплює тисячоліття, тому багато про що ми можемо лише здогадуватися. Нам пощастило, що завдяки археологічним розкопкам, мистецтву та літературі ми можемо в загальних рисах зрозуміти практики макіяжу в перебігу історії: які кольори були доступні та популярні, як їх виготовляли і – це надзвичайно важливо – що думали й казали про жінок, які підмальовували свої обличчя.

Сучасна косметика чимало запозичила від фарб і пігментів минулого.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

СТАРОДАВНЯ ПАЛІТРА

Жінка, яка підмальовує губи
(Портрет Чійо, учениці гіонської гейші).
Хашігучі Гойо, 1920

Червоне

НАЙСТІЙКІШИЙ ВІДТІНОК КРАСИ

Рум'яна – найдавніший і найбільш функціональний елемент макіяжу, упродовж тисячоліть уживаний для фарбування губ і щік. Хоча впродовж історії популярність рум'ян змінювалася залежно від тогочасної моди й сприйняття макіяжу в суспільстві, сила червоного рідко йшла на спад. Нині косметичні засоби червоного кольору доступні в найрізноманітніших формах: від традиційної пудри й до рідини, помади чи блиску для губ, крему й гелю для губ і щік. Чому ж це найпопулярніший та найживучіший предмет із нашої косметички? Чим керувалося жіноцтво всього світу, підмальовуючи обличчя відтінками рожевого?

Найкраще, мабуть, почати зі власне кольору та пов'язаного з ним багатства асоціацій. Хоча у різних культурах червоний сприймають по-різному,

цей колір незмінно пов'язують із привабливістю, любов'ю, пристрасстю, юністю та здоров'ям. У східних культурах у червоному зазвичай вбачають символ щастя, тож наречені Китаю, Індії та В'єтнаму традиційно вбираються в червоне. Водночас є ще театральні асоціації, зокрема макіяж китайської опери та японського театру кабукі. Безперечно, існують також інші конотації: червоне як колір крові, небезпеки та революції чи як політична ознака ультралівих. Якщо ж міркувати виключно в контексті макіяжу та його функції, то роль червоного – зробити яскравий акцент.

Тож очевидно, що серед причин використання червоного, на думку еволюційного психолога Ненсі Еткоф, є й суто біологічна: «рум'яні щоки й червоні губи – сексуальні сигнали, що означають юність, те,

Нафарбовані червоно губи – це унікальний прийом, що засвідчує зв'язок зі стародавністю та традицією – і водночас видається беззаперечно сучасним і визивним.

що жінка ще не народжувала... і повноту здоров'я»². Ще одне наукове пояснення застосування червоного впродовж тисячоліть – той факт, що червоний має найдовші хвилі з-поміж усіх кольорів, які сприймає зір людини, відповідно – червоне найсильніше впливає на людську підсвідомість³. Лиш згадайте, як впливає на вас червона кімната чи як відтінки червоного миттєво привертають вашу увагу. Еткоф робить вдале узагальнення: «Червоне – це колір крові, бентеги й роздратування, сосків, губ і геніталій, а заодно й сексуального збудження; червоний помітний звіддала і впливає на емоції»⁴.

Найпершими рум'янами були палички з пігментом червоної вохри, виготовлені шляхом змішування оксидів заліза з тваринним жиром чи рослинною олією. За формою й розміром вони не надто відрізнялися від погрублених олівців-тіней для очей, що їх пропонують сучасні бренди. До появи рум'ян на полицях аптек у дев'ятнадцятому столітті їх виготовляли вручну, із використанням різноманітних речовин, тож розмаїття тонів і текстур було велике. Карміновий пігмент для червоногарячого відтінку добували з висушених комах, таких як кошеніль і кармін. Свинцевий сурик, кіновар і сульфід ртуті, попри надзвичайну отруйність

цих мінералів, використовували задля багряних рум'янів. Екстракти овочів і рослин, включно з кармаїном, видобутим із шафрану, коренем алкани, почавленими шовковицями й полуницями, соком червоних буряків і червоним амарантом – усе це застосовувалося для створення багатой палітри червоного й рожевого, яка охоплювала відтінки від ніжних до насичених.

Вишукані зразки декоративної косметики з'явилися ще в давньому Єгипті, за 10 000 років до нашої ери. Єгиптяни зналися на хімії й обожнювали макіяж, вони віртуозно змішували інгредієнти для виготовлення найрізноманітніших косметичних засобів – це і зволожувачі, і темна пудра, і рум'яна для губ та щік, навіть лаки для нігтів. Вони вміли зсипати порошки, виготовлені з багатьох природних речовин (наприклад, із арахісу й мінералів), на палетку⁵, тарілку чи ложку – і змішати їх із тваринним жиром або рослинною олією таким чином, щоб завдяки досягнутій текстурі суміш трималася на повіках, губах чи щоках. Знайдені в найдавніших похованнях палетки, млинки й аплікатори свідчать, що обладнання для змішування фарб було неодмінною складовою повсякдення, а також вважалося необхідним для посмертного життя.

Племінний червоний

Не лише ми підмальовуємо губи й щоки червоним. Чимало давніх племен застосовували червону фарбу для обличчя й тіла, а сучасні роблять це досі. Антрополог Альфред Гелл запропонував пояснення, що «нова й змінена шкіра означає нову чи змінену особистість»¹⁶. Це переконливий аргумент, але є ще безліч причин, які спонукають племена розмальовувати обличчя й тіла. Неможливо переоцінити важливість традиції і, на противагу їй, загарбницький вплив сучасного світу. Хімба, африканське плем'я з півночі Намібії, вирощує кіз

і велику рогату худобу ще з шістнадцятого століття. Жінки цього племені однаково відомі й унікальним волоссям, яке вони заплітають у різноманітні способи залежно від віку та сімейного стану, і тим, що кожен день натирають своє обличчя, тіло, волосся й прикраси сумішшю червоної вохри та тваринного жиру. Ця суміш – *от'їце* – надає шкірі чудового червоного відтінку, який відображає колір землі та вважається вершиною краси в культурі хімба. І хоча основна мета її застосування естетична, суміш також має сонцезахисний ефект.

Юна гейша вчиться малюватися бені (помадою) з горщика, стінки якого покрито сухим шафраном; після зволоження він дає яскраво-червоний колір. Бені почали застосовувати таким чином ще від часів періоду Едо¹⁷.

«Червоний охороняє себе. Жоден інший колір
не є настільки ворожим до чужих посягань.
Він як заява про своє право...»

ДЕРЕК ДЖАРМЕН, «ХРОМА»

Давні єгиптянки головно знані (у царині краси) неймовірним макіяжем очей, проте уславилися вони й використанням яскравого різновиду найпершої червоної губної помади, яку робили з жиру та вохри. Рум'яна, виготовлені з тих самих інгредієнтів, імовірно, з додаванням воску чи смоли, надавали щокам глянцевого червонуватого полиску; це яскраво врівноважувалося смарагдово-зеленими повіками й лакрицево-чорно підведеними очима⁶.

Досліджуючи історію макіяжу античності, можна виснувати, що свобода і права жінок цього періоду тісно пов'язані зі свободою підмальовувати обличчя.

Якщо узагальнити, макіяж вважався неприйнятним і зазнавав критики саме в періоди найбільших утисків жіноцтва. Порівняно з жінками наступних століть, у єгиптянок насправді було досить багато самостійності. Вони могли мати й успадковувати землю та власність (наприклад, у давньому документі, відомому як Вільбурський папірус, засвідчено, що серед землевласників було 10–11% жінок), вести бізнес і позиватися проти чоловіків. Фізична праця не вважалася негідною,

тому деякі єгиптянки нижчого класу були робітницями⁷. З огляду на це можна стверджувати, що суспільство Давнього Єгипту, крім першості в послуговуванні макіяжем, було чи не найбільш толерантним і відкритим до експериментів. На жаль, пізніші цивілізації були менш прогресивними.

В Ірані перші згадки про рум'яна пов'язані з містом Шагдад у провінції Керман: археологи знаходили в кожній могилі значну кількість білої пудри. На посудинах для пудри (припускають, що нею послуговувалися й жінки, і чоловіки) було також знайдено крихітні металеві чаші чи мисятка, пофарбовані червоним, які, ймовірно, містили рум'яна для губ чи щік.

Рум'яна, відомі під назвами *суркгаб*, *газаг* чи *гульгунаг*, виготовляли з потертого гематиту чи червоного мармуру, або навіть зі звичайного червонозему з додаванням природного барвника на кшталт *рунаса* (марени). Розкопки підтверджують, що рум'яна могли застосовувати ще до бронзового віку. У могилах іранок IV–V століття було виявлено червонуваті ватні подушечки – їх, вочевидь, застосовували як аплікатори, як і згодом, аж до періоду правління династії Каджар (1796–1925 рр.)⁸.

Із портретів кінця XIV століття можна виснувати, що модні й шляхетні жінки підрум'янювали щоки, накладаючи рум'яна в формі перевернутого трикутника на яблучка щік. На картинах цей макіяж здається делікатним, із м'якими переходами, проте насправді це, мабуть, виглядало грубіше та яскравіше.

